

Metoda pracy z obrazem w katechezie

Potrzeba stosowania obrazów na katechezie

Obraz stanowi pewną zwartą, ograniczoną całość i działa na odbiorców nie tylko swoją treścią, ale i artystyczną formą. Język obrazów jest inny niż ilustracji związanych z tekstem. W przypadku obrazów wszystkie elementy występują równocześnie, a nie jak w mowie z następstwem czasowym. Dlatego nie wystarczy spojrzeć na obraz, aby zrozumieć w nim przesłanie autora. W wielu wypadkach trzeba znać cel autora, żeby nie zostać oszukanym oraz żeby błędnie nie zrozumieć, co jest ważne, zwłaszcza w katechezie. Język obrazu niesie więc ze sobą duże możliwości interpretacji podmiotowej – jest dwuznaczny, ponieważ zarówno twórcą, jak odbiorcami mogą kierować różne motywy osobowe. Chcąc obiektywnie poznać orędzie obrazu, należałoby poznać intencje jego twórcy. Obraz informuje, uczy, wpływa na kształtowanie się postaw, rozpala, ucisza, niesie radość lub smutek, przyjemność lub ból, spokój lub niepokój, uśmiech lub płacz. Odtwarza przeszłość lub uwiecznia teraźniejszość¹.

Obrazy w katechezie należy łączyć ze słowem Bożym, aby w ten sposób nadać im odpowiednie znaczenie religijne. Katecheta przygotowując obraz do katechezy, musi się zastanowić, co chce przy jego pomocy powiedzieć i jak to uczynić. Za każdym razem warto badać odbiór obrazów przez katechizowanych i starać się o prawdziwy dialog i faktyczne współuczestnictwo we wspólnym procesie rozwoju wiary. Nie należy

przeceniać roli obrazu w katechezie, ale też nie można jej nie zauważyć, gdyż w niejednym wypadku obraz jest bezcenną pomocą, która przybliży i pogłębia prawdę wiary.

Dla celów katechetycznych nie trzeba wyszukiwać obrazów o najwyższej wartości artystycznej, ale też nie należy używać kiczu. Obrazy proste bywają również piękne. Kiedy eksponujemy obraz, zwłaszcza dzieciom młodszym, to należy pokierować ich uwagę przez krótkie wytłumaczenie. Gdy uczniowie chwilę przyjrzą się obrazowi, to należy poprzez pytania doprowadzać do uchwycenia głównej jego myśli. Nie można nadużywać obrazów w katechezie, gdyż może nastąpić znudzenie. Lepiej używać ich mniej, ale dobrze dobranych. Im obraz piękniejszy i głębszy w swej treści, tym wymaga więcej czasu na analizę. Dlatego cenny obraz może wisieć w sali nawet miesiącami i zachowuje swoistą siłę działania. Przy zwyczajnych obrazach katecheci powinni starać się wyzwalać czynną postawę u ich odbiorców. Taka aktywność katechizowanych wiąże się dość często z zastosowaniem rysunków, zwłaszcza wykonywanych samodzielnie przez dzieci i młodzież².

Struktura obrazów

Fundamentalną strukturę obrazu stanowią kolory, światła i cienie, pejzaż, plan. Obrazy zwykle posiadają jakiś tytuł. W katechezie rzadko są używane bez komentarza. Niekiedy odsyłają widza do odpowiedniego tekstu Ewangelii (np. obraz A. Dürera „Ostatnia wieczerza” – Mt 26,21). Tekst komentujący ukie-

¹ Por. H. Pagiewski, *Ikonosfera katechetyczna, czyli obraz w katechezie*, Kat 107 (1975) nr 3, s. 113.

² Tamże, s. 117.

³ Por. S. Kulpaczyński, *Formy obrazowe i metodyka ich zastosowania w katechezie*, w: *Katechizacja*

runkowuje interpretację obrazu. Interpretację obrazu utrudnia jednak bogata symbolika, najczęściej w dziełach sztuki. Obrazy o ubogiej symbolice należą raczej do grupy dokumentów. Obrazy bez komentarza są bardziej wieloznaczne. Obraz całą swoją wartością treściowo-formalną apeluje do intelektu i uczucia. Obrazowe ujmowanie rzeczywistości na katechezie jest zachęcające do dalszych zaplanowanych działań. Pośrednio dokonuje się również formowanie religijnej świadomości dziecka³.

Funkcje obrazów

Porozumiewanie się językiem słowa bywa trudne, ale język obrazów jest jeszcze trudniejszy. Stąd ważne jest poznanie funkcji, jakie mogą one pełnić w związku z katechezą. Mówi się o trzech podstawowych funkcjach:

a) *informacyjnej* – obraz uświadamia, o czym będzie mowa, przedstawia rzecz, osobę, symbolizuje myśl;

b) *porządkującej* – obraz opisuje formę, jest optycznym ujęciem treści;

c) *oznaczającej (tematyzującej)* – obraz umiejscawia wiarę w rzeczywistości, w której można mieć na nią wpływ. Jest uzewnętrznieniem wiary w zobrazowanej formie⁴.

Ponadto obrazy posiadają inne funkcje, a są to:⁵

1. *Funkcja motywacyjna*. Obraz oddziałuje na inną sferę osobowości niż słowo, którego siła polega na logice, na wynikaniu i wnioskowaniu. Jeżeli słowo oddziałuje w pierwszym rzędzie na umysł, to język obrazu działa na zmysł wzroku, porusza całą sferę emocjonalną, wywołuje skojarzenia wyobrazeniowe, wzbudza przeżycia estetyczne, dostar-

cza materiału do kontemplacji;

2. *Funkcja dokumentacyjna*. Obraz – dokument zawiera w sobie konkretny wycinek rzeczywistości. Posiada on cechę współczesności i specyficznego uobecniania, dzięki czemu wydarzenie ukazane w obrazie staje się bliskie i niejako pozwala uczniowi w nim uczestniczyć. Drugą funkcją jest autentyzm i konkretyzacja informacji wyrażonej przy pomocy słów i pojęć.

3. *Obraz jako symbol*. Obraz – symbol nie skupia uwagi na sobie, ale ukierunkowuje ją na inną, szerszą, a nawet pozazmysłową rzeczywistość, która na obrazie nie zostaje wprost zawarta, lecz tylko sugerowana. Dzieje się tak dlatego, że człowiek łączy swe przeżycia i doświadczenia z pewnymi zjawiskami. Na przykład ciemność czy wędrówka w ciemną noc są związane z przykrymi czy lękowymi sytuacjami. Odwrotnie światło i jasność budzą radosne odczucia. Odwołując się do naturalnych przeżyć i doświadczeń, próbuje się symbolicznie wyrażać przeżycia religijne i konkretyzować je w obrazie – symbolu. Na przykład obraz przedstawiający wschód słońca, odwołując się do pozytywnych przeżyć ucznia wiąże je z rzeczywistością nowego życia w Chrystusie. Zarówno tradycja ludu Starego Testamentu, jak i liturgia chrześcijańska, włączają do swej symboliki takie rzeczywistości jak: woda, chleb, światło, ciemność, droga, skała, spękana ziemia.

4. *Funkcja komunikatywna obrazu*. Osobiste zaangażowanie poprzez obraz stwarza chęć spontanicznego wypowiedzenia się, podzielenia swoimi doświadczeniami, wątpliwościami, przeżyciami. Ułatwia to kontakt i dialog, werbalizuje i stymuluje rozmowę.

5. *Funkcja kreatywna*. Obraz stymuluje działania i postawy.

różnymi metodami, red. M. Majewski, Kraków 1984, s. 187.

⁴ Por. tamże, s. 189.

⁵ Por. R. Lis, *Zagadnienia z katechetyki formalnej*, Lublin 1991, s. 35-36.

⁶ Por. S. Kulpaczyński, *Formy...*, s. 192.

Warunki i reguły stosowania obrazów

Zanim dziecko zacznie przychodzić na katechezę, ma już pewien zakres pojęć w oparciu o katechezę domową. U większości dzieci najmłodszych takim podstawowym pojęciem, z jakim przychodzą na lekcje, jest „aniołek” i „diabeł”, „niebo” i „piekło”. Przez pierwsze lata podstawowej katechezy z uporczywym wysiłkiem trzeba umacniać obraz dobrego i przebaczącego Ojca, o którym dziecko niewiele wie, a który jest mocniejszy od szatana. Obrazy kultowe najczęściej spotykane, zwykle przeciętne, ale sięgające do najdalszych wspomnień, okazują się potrzebne. Oczywiście nie anioł prowadzący dziecko przez kładkę i nie barokowo upozywany Święty, ale obraz Chrystusa czy Matki Bożej nad łóżkiem dziecka jest tym punktem, na którym zatrzymuje się wzrok i który pomaga skupić się przy modlitwie. Z tych obrazów dziecko wie to, że osoba święta ma nad głową aureolę, widzi to przecież na obrazach w domu i w kościele. Już od pierwszych katechez trzeba wyjaśnić, że tylko na obrazach tak przedstawia się świętych.

Można wskazać trzy warunki stosowania obrazów w katechezie:

1) obrazy powinny być teologicznie prawdziwe, to znaczy, aby nie nasuwały treści źle rozumianej;

2) jakość formy powinna być względnie poprawna, tzn. należy unikać kiczu, nawet gdyby go dzieci akceptowały, gdyż może on fałszować postawy religijne;

3) obraz ma być przystępny dla danej grupy odbiorców. Warunki te obejmują trzy płaszczyzny godne respektowania w związku z zastosowaniem obrazów

w katechezie, a mianowicie: teologiczną, artystyczną i psychologiczną⁶.

Stosowanie obrazów w katechezie wiąże się z przestrzeganiem kilku praktycznych reguł, a są to:

1. Należy dbać o logiczne wkomponowanie obrazu w całość katechezy;

2. Wybór obrazów zależy od zamierzonego celu;

3. Należy stosować tylko znane sobie obrazy;

4. Uwzględnić poziom intelektualny, stopień abstrakcji, zdolności i zainteresowania uczniów;

5. Brać pod uwagę możliwości organizacyjne (wielkość sali, wyposażenie, ilość uczniów, dostępność zdjęć, atmosferę);

6. Jasno określić pracę, która ma być wykonana na katechezie⁷.

Sposoby i możliwości zastosowania obrazów

Obraz może być wprowadzeniem do tematu, może towarzyszyć katechezie i stanowić jej tło, bądź też może pojawiać się na końcu katechezy. Oglądanie obrazu podczas katechezy powinno odbywać się w trzech etapach: 1) swobodne oglądanie; 2) analiza kolorystyki i stylu; 3) poszukiwanie głębszego znaczenia. Tak więc najpierw dzieci swobodnie oglądają obraz, dzielą się swymi spostrzeżeniami i próbują odpowiadać na pytanie: co obraz przedstawia. Następnie przyglądają się szczegółom: kolorom, rozmieszczeniu osób i przedmiotów, ich wzajemnemu powiązaniu. W trzecim etapie usiłują powiązać sztukę z religią i odpowiedzieć na pytanie, co malarz chce nam w tym obrazie powiedzieć. Zrozumienie obrazu ułatwi uczniom przeczytanie odpowied-

⁷ Por. R. Lis, *Zagadnienia...*, s. 36.

⁸ Por. *Co pisać inni*, Kat 88 (1972) nr 2, s. 83.

⁹ Por. S. Kulpaczyński, *Formy...*, s. 191-192.

nich tekstów⁸.

Jeżeli celem stosowania obrazu jest pomoc w utrwalaniu poznawanej treści, pogłębienie przeżycia religijnego, wyjaśnienie, ożywienie czy skupienie słabnącej uwagi, to nie będzie obojętny moment, w którym stosuje się tę pomoc. Najodpowiedniejszą będzie chwila zaraz po opowiadaniu biblijnym, choć czasem, gdy jakiś szczegół jest dla dzieci mało zrozumiały dla dobrego odbioru całości zdarzenia, stosuje się pomoc również na początku katechezy. Na przykład pokazujemy mapę, dając obraz odległości, jaka dzieli Nazaret od Jerozolimy czy Betlejem. Innym razem może to być kilka charakterystycznych zdjęć Palestyny, które wytworzą klimat dla dalszego opowiadania ewangelicznego. Czasem opowiadanie trzeba przerwać, kreśląc na tablicy prosty szkic wyjaśniający na przykład, w jaki sposób został zamknięty grób Chrystusa, ponieważ słowo „grób” kojarzy się, zwłaszcza młodszym dzieciom, ze znanym widokiem grobu bliskiego. Po krótkim wyjaśnieniu rysunek należy zerwać z tablicy, żeby nie odrywał uwagi przy śledzeniu dalszego tekstu opowiadania. Po wysłuchaniu katechety i wobec pokazanego obrazu, dobrze jest w cichej kontemplacji „wchłaniać” jego treść. Moment oglądania ma prowadzić do zachwyty słyszaną prawdą wiary

i do modlitwy⁹.

Podczas katechezy można również korzystać się z przeżrocz – komentowanych przez prowadzącego bądź udźwiękowionych przy pomocy magnetofonu. Przeżrocza mogą służyć do: wprowadzenia nowego tematu, stworzenia sytuacji problemowej, zainicjowania i ożywienia dyskusji, formowania wniosków, kształtowania pojęć oraz do pogłębiania, powtórzenia poznanych treści, podsumowania, a także odtwarzania faktów (np. kronika parafialna).

Podsumowanie

Na koniec można sformułować kilka wniosków związanych ze stosowaniem obrazu w katechezie:

1. Katecheta powinien przed omawianiem obrazu w danej klasie sam przeprowadzić dokładną i wielostronną analizę;
2. Analizę obrazu dobrze zaczynać od tego, co już jest katechizowanym znane;
3. Rzeczowa analiza formy obrazu jest wtedy metodycznie potrzebna, gdy budzi emocje u uczniów;
4. Strona formalna obrazu ma odpowiadać grupie i celom katechezy;
5. Obrazy należy pokazywać przed przeprowadzeniem refleksji teologicznej, gdyż obraz przybliża tajemnice wiary;
6. Należy pamiętać o tym, że pełnia tajemnicy Boga jest niewyraźna w obrazie namalowanym przez człowieka;

¹⁰ Por. tamże, s. 199-200.